

ROMAN

Congolese wiskunde

In Koli Jean Bofane

De lezer ruikt de straten, ziet de beelden en hoort de muziek.
Kinshasa binnen handbereik.

Leeswijzer

Congolese wiskunde -
In Koli Jean Bofane

Oxfam Novib

ambassadeurs van het zelfdoen.

In Koli Jean Bofane

Congolese wiskunde

OORSPRONKELIJK

JAAR VAN UITGAVE 2008

TAAL Frans

OORSPRONKELIJKE

TITEL Mathématiques congolaises

VERTALING Eveline van Hemert
en De Geus BV

GENRE tendens- of strekkingsroman¹

TITEL Congolese wiskunde

ISBN 978 90 445 1617 3

UITGEVER De Geus i.s.m.
Oxfam Novib

JAAR VAN UITGAVE maart 2011

AUTEUR LEESWIJZER Marlene Lunter

In Koli Jean Bofane is in 1954 in Congo geboren, het toenmalige Zaïre dat tot 1960 een kolonie van België was. Bofane schreef diverse romans die in verschillende landen zijn vertaald. 'Congolese wiskunde' is de eerste die in Nederlandse vertaling verschijnt. Bofane schrijft in het Frans en woont in België.

Het verhaal

Célio Matemona, ongeveer dertig jaar oud, woont met vele anderen in een gekraakte bunker in Kinshasa (Congo). Door geldgebrek heeft hij zijn wiskundestudie niet af kunnen ronden. Hij benadert het leven op mathematische wijze en dat heeft hem de bijnaam Célio Mathématik opgeleverd. Door zijn intellect verwacht hij dat hij het helemaal gaat maken in de maatschappij.

Gonzague Tshilombo is directeur-generaal van het Bureau Informatie en Plannen. Het bureau vergaart, bewerkt en verspreidt informatie die in het voordeel werken van het imago van de president. Regelmatig laat Tshilombo zijn adjutant, Bamba Togbia, volk ronselen dat tegen betaling demonstreert tijdens pro-president-demonstraties.

Op een dag huurt Bamba de broers Baestro en Gaucher in, vrienden van Célio. De demonstranten worden deze keer niet naar een stadion gebracht, maar naar de villa van de oppositiepartij die onder leiding staat van Makanda Rachidi. Tshilombo wil Makanda in een slecht daglicht stellen en laat daarom op zijn eigen demonstranten schieten.

Gaucher is getuige hoe Baestro omkomt en Tshilombo geeft Bamba opdracht hem uit de weg te ruimen. Bamba heeft intussen genoeg van zijn baan. Hij wil wel eens in alle rust tijd met zijn gezin doorbrengen. Met deze wens gaat hij naar tovenaars Mbuta Luidi. Die beveelt Bamba hem 'iets van een dierbare' plus een zwarte haan te brengen. Bij Bamba slaat de angst toe: hij weet dat 'iets van een dierbare' voor de ziel van die dierbare staat en de zwarte haan voor diens leven. Hij vraagt zijn ondergeschikte, soldaat eerste klas Landu, om raad. Die steelt de primitieve tandenborstel van de tovenaars en zegt Bamba deze als 'iets van een dierbare' naar de tovenaars te brengen. Tshilombo is onder de indruk als hij Célio hoort oren in wiskundige termen en biedt hem een baan als adviseur aan. Célio heeft gewetensbezwaren, maar, arm als hij is, hapt hij toe.

Als Tshilombo een videoband in elkaar zet waarop Makanda een staatsgreep pleegt, komen de gebeurtenissen in een stroomversnelling die alle hoofdrolspelers meesleurt.

Structuur

De roman telt tien hoofdstukken en een epiloog. De hoofdstukken hebben een Romeins cijfer en een titel die verwijst naar een wiskundige term, bijvoorbeeld: 'I. Reidans van de getallen'. De gemiddelde omvang is ongeveer 30 bladzijdes. De epiloog telt slechts 6 pagina's. Het verhaal speelt op verschillende plaatsen in Kinshasa, de hoofdstad van het Centraal-Afrikaanse land Congo: in de welgestelde wijk La Gombe waar allerlei mensen zich regelmatig verzamelen rondom het kraampje van de oude Isemanga, op het Bureau Informatie en Plannen, in de woningen van Célio, eerst is dat de armzalige bunker, later een luxueuze flat, in de chique woning van Tshilombo, in het armoedige huisje van de tovenaars. De locaties vertegenwoordigen òf de arme bevolking van Congo, òf het rijke deel.

De epiloog speelt zich af in 2006 toen er voor het eerst echte verkiezingen werden gehouden in Congo. De hele roman speelt zich een 'aantal jaar' (p.307) daarvóór af, waarschijnlijk rond 2002 (zie voor dit jaartal bij 'Personages' de beschrijving van Bamba Togbia). De vertelde tijd² bedraagt ongeveer een paar maanden.

Elk hoofdstuk volgt afwisselend de verschillende personages. In flashbacks doet Bofane hun voorgeschiedenis uit de doeken, bijvoorbeeld de gebeurtenissen uit Célio's jeugd (p.118).

¹ De auteur wil iets aantonen, wil bewijzen aanvoeren voor de onjuistheid van een systeem of handelwijze.

Perspectief

Bofane legt het vertelperspectief bij de auctoriale verteller³, goed te herkennen aan zinnen als: 'Hij (Baestro) was aangeland bij de laatste bocht in zijn levensweg' (p.19). Deze verteller kruipt in de hoofden van de verschillende personages, bijvoorbeeld: 'Hij (Bamba) vond het alleen jammer dat zijn gezin er niet van kon meegenieten' (p.49) en 'Wat had hij (Gaucher) in hemelsnaam misdaan?' (p.59).

Schrijfstijl

Bofane hanteert een kleurrijke stijl. Zijn beeldspraak past soms in Afrika: 'Die jongen was als een baobab' (p.38), andere keren is ze verrassend Europees: 'Je moet zorgen dat ze de stress voelen van Assepoester vlak voor het middernacht slaat' (p.83). Op p.277 leeft Bofane zich uit in een Homerische vergelijking⁴ als hij de 'precaire levensomstandigheden van de Kinezen' vergelijkt met de ndombolo-dans. Hij maakt gebruik van treffende personificaties⁵: 'Arme democratie: sinds de laatste politieke ontwikkelingen hadden heel wat types zoals hij haar tot hun minnares gemaakt' (p.17) en: 'Ondertussen won Honger terrein onder de bevolking en richtte aanzienlijke schade aan' (p.27). Bofane gebruikt parallelisme⁶ als stijlfiguur: 'Daar was het gebruikelijke kantoorpersoneel [...]. Daar was de jonge secretaresse [...]. Daar was ook de huisvader [...]' (p.84). Een bijzondere vorm van repetitio⁷ is de herhaling van namen als die bij de lezer al lang bekend zijn: 'En zo vertrok Célio Matemona, bijgenaamd 'Célio Mathématik...'' (p.284). Ook maakt hij gebruik van ironie: 'Min of meer nutteloos tijdens zijn leven bleek hij (Baestro) bij hergebruik plotseling geweldig nuttig te zijn' (p.37).

Thematiek

'Congolese wiskunde' gaat over de corruptie die in politieke kringen in Congo hoogtij viert na 1997 en hoe moeilijk het is om integer te blijven als je niets te eten hebt. Gonzague Tshilombo vertegenwoordigt het corrupte regime, Makanda Rachidi symboliseert de even corrupte oppositie. Tshilombo gebruikt onschuldige mensen om de president in een goed daglicht te stellen. Zo laat hij de Franse Henrik Varlet valselijk beschuldigen van een staatsgreep door

de Franse regering. Hij laat onschuldige demonstranten doodschieten en bedenkt een kwaadaardig plan om – de overigens niet onschuldige – Makanda ten val te brengen. Baestro en Gaucher laten zich betalen om te demonstreren. Gaucher ziet daar niets kwaads in, Baestro aarzelt. Ook Célio is tegen, maar hij zet zijn principes overboord als hij een goede baan krijgt aangeboden. Pater Lolos waarschuwt hem. Als Célio een poosje voor de regering werkt, krijgt hij het er steeds moeilijker mee.

Motieven

Armoede speelt een grote rol in de roman. De honger neemt zulke extreme vormen aan, dat de gewone mensen uiteindelijk niet meer bang zijn voor de militairen. Ze hebben niks te verliezen. De regering schrikt niet terug voor geweld. Onschuldige mensen worden vermoord of sterven van de honger. Célio vindt de liefde bij Nana. Bamba mist zijn vrouw en kinderen. Tshilombo en Makanda gebruiken vrouwen om hun seksuele lusten te bevredigen. Toveraar Mbuta vertegenwoordigt de Afrikaanse magie. Bamba gelooft er heilig in. Hoewel het in zijn familie taboe is om een tovenaar te raadplegen, brengt hij toch een bezoek aan Mbuta om om een rustige toekomst te vragen. Als Mbuta hem voor hij sterft vervloekt – als hij 's nachts een oog dicht zal doen, zal hij nooit meer wakker worden – durft Bamba 's nachts niet meer te gaan slapen. Ook Tshilombo gelooft in tovenarij, zoals later blijkt uit de verminkte vrouwenlijken.

Personages

Célio Matemona, alias Célio Mathématik, heeft als kleine jongen in 1977 tijdens de 'tachtigdaagse oorlog' zijn hele familie verloren. Hij werd door de Belgische Pater Lolos opgevangen en kreeg bij hem een goede opleiding. Célio's passie voor wiskunde is gewekt door het wiskundeboek dat nog van zijn vader is geweest. Hij denkt in wiskundige analogieën en adviseert op die manier Tshilombo: 'Om een actie te verveelvoudigen beveelt 'Beknopte wiskunde' van Kabeya Mutombo zonder meer de exponentiële functie aan' (p.108). De mensen om hem heen zien hem als een intellectueel: 'Hij fungeerde als advocaat, bemiddelaar en soms ook als notaris' (p.26).

² De tijd die in het verhaal verstrijkt.

³ Een alwetende verteller die boven het verhaal staat. Hij kan alles overzien, in ieders hoofd kijken en vooruitwijzingen doen.

⁴ Lang uitgesponnen vergelijking.

⁵ Een begrip of voorwerp wordt als een persoon voorgesteld.

⁶ Gelijk zinsverloop.

⁷ Herhaling van woorden.

Als hij geld en succes ruikt, zet hij zijn integriteit opzij, maar, bijgestuurd door pater Lolos, krijgt hij het er steeds moeilijker mee.

De lichamelijke liefde vindt hij bij Sido, maar hij vergeet haar als hij opklimt, wat zij hem niet in dank afneemt. Nana Bakkali is zijn grote liefde. Hij leert haar kennen in het gebouw van de nationale televisie. Dankzij haar vader is zij hoofd van de afdeling publiciteit.

Gonzague Tshilombo woont in een villawijk in een huis vol moderne schilderkunst. Hij luistert graag naar muziek. Hij is een knappe man en veel vrouwen vallen voor hem. Ook na zijn huwelijk geeft hij zich over aan allerlei escapades.

De schuld ligt natuurlijk niet bij hem, maar bij die vrouwen die hem verleiden. Sinds hij voor de inlichtingendienst werkt, is hij wat huiselijker geworden. Hij is jaloers op het succes van zijn vrouw Odia en hij is bang dat ze vreemd gaat.

In zijn werk geeft hij anderen de opdracht de vuile karweitjes op te knappen. Later in het boek ontdekt de lezer dat Tshilombo in tovenarij gelooft en zelf geweld gebruikt.

Hij is onder de indruk van Célio, maar hij kan hem niet altijd volgen in zijn wiskundige redematies.

Odia is een schoonheid. Ze is met Tshilombo getrouwd omdat hij een goede partij was en ze hoopte hem te temmen. Nu gelooft ze niet meer in de onvergankelijkheid van de liefde en ze bespeelt Tshilombo's schuldgevoel om gedaan te krijgen wat ze wil. Ze heeft geen enkel respect meer voor hem. Na het grootbrengen van drie kinderen is ze in zaken gegaan.

Bamba Togbia, in de vijftig, leerde in 1964, als 14-jarige, als kindsoldaat te doden. Daarna heeft hij in allerlei oorlogen meegevochten. Hij denkt dat hij als kind zijn geweten is kwijtgeraakt, maar nu hij Gaucher, een puber nog maar, moet doden, komen bloederige taferelen uit het verleden boven. Hij heeft er geen zin meer in en op zoek naar rust bezoekt hij Mbuta Luidi.

Hij houdt een logboek bij waarin hij alle opdrachten nauwkeurig beschrijft. Die gegevens hoopt hij ooit nog eens te kunnen gebruiken.

Hij woont in een klein, comfortabel huis, gescheiden van zijn gezin.

Landu is de jonge soldaat eerste klas die samen met hem alle smerige opdrachten uitvoert.

Makanda Rachidi is de leider van de oppositiepartij. Zijn politieke carrière wordt 'gekenmerkt door spectaculaire koerswijzingen' (p.17). Nu zet hij zich in voor de democratie.

De broers Baestro en Gaucher zijn nog pubers. Ze zijn vanuit hun dorp naar de stad gekomen om hun geluk te beproeven. Als Baestro vermoord is en Gaucher wordt geïntimideerd door Bamba en Landu duikt hij onder in een drukke wijk waar hij steeds succesvoller wordt als verkoper.

Vrouw Bokeke Iyofa werkt als conciërge. Bij haar vinden haar neven Baestro en Gaucher onderdak. Op haar erf komen de mensen samen, discussiëren en dammen. De oude Isemanga werkt als manusje-van-alles. Hij vertelt de mooiste verhalen en heeft een duidelijke mening over de gebeurtenissen.

Titelverklaring

'Congolesse wiskunde' verwijst naar het land waar de roman zich afspeelt, naar het hoofdpersonage Célio met zijn wiskundige geest en naar alle ondoorzichtige en corrupte, politieke handelingen die er worden gepleegd.

→ Discussiepunten

- Vond u de roman spannend en zo ja, waar zat die spanning in?
- Naar welk(e) personage(s) gaat uw sympathie uit en waarom?
- Welke ontwikkeling maakt Célio door?
- Hoe denkt u over de rol van Mbuta Luidi?
- Kunt u zich verplaatsen in Bamba Togbia?
- Hoe denkt u over de val van Makanda?
- Bofane voert de president van Congo niet als personage op. Waarom zou hij dat niet hebben gedaan?
- Hoe hebt u de auctoriale verteller ervaren?
- Welke positieve en welke negatieve elementen uit Congo laat Bofane zien?
- Welke kritiek levert Bofane?
- Hoe denkt u over de hoofdstuktitels? Kunt u er enkele uitleggen?
- Deze leeswijzer noemt de roman een tendens- of strekkingsroman, maar je zou het boek ook een politieke of een psychologische roman kunnen noemen. Tot welk genre behoort de roman volgens u en welke argumenten hebt u daarvoor?
- In hoeverre denkt u dat zulke gebeurtenissen echt in een land als Congo zouden kunnen plaatsvinden?
- Welke elementen uit 'Congolesse wiskunde' zul je niet snel in een westerse roman tegenkomen?
- Op welke wijze heeft 'Congolesse wiskunde' u verrijkt?